

ÎNCIFRARE ȘI TRANSPARENTĂ ÎN TERMINOLOGIA MEDICO-FARMACEUTICĂ ȘI PROBLEMA BARIERELOR LINGVISTICE

0.1. În continuarea discuției din capitolele precedente ne preocupă un aspect particular al problemei „barierelor lingvistice” în terminologia medico-farmaceutică, dat fiind faptul că abordările anterioare au avut ca obiect spațiul pragmatico-discursiv al publicațiilor românești de instruire și educație medico-sanitară (1.1), respectiv raportarea acestuia la problematica evoluției limbii române literare (1.2), din perspectiva, generală, a conceptului de «compliance farmaceutică» (o adaptare pentru engl. *Pharmaceutical Compliance*). Revenirea la problema „barierelor” are în vedere observații asupra unui aspect (aparent) paradoxal, anume procesul de *încifrare*, pe anumite segmente ale comunicării, în pofida a ceea ce s-ar impune din perspectiva logicii lucrurilor, dar mai ales a performanței, anume *transparența* în materie de folosire a termenilor în diferite tipuri de texte. Deși s-ar putea obiecta că, de regulă, *încifrarea* (extremă) se produce la nivelul a ceea ce putem numi «inventare» (terminologii), interesul pentru studiu rămâne, căci nu este mai puțin adevărat că rezultatele sunt, în diferite proporții, reflectate, apoi, în «discursuri».

0.2. Dată fiind utilizarea termenului de *încifrare*, simțim obligația să-l prevenim pe cititor că nu ne referim (direct) la așa-numita „funcție criptică a limbajului”, un aspect al comunicării pentru care, în literatura de specialitate în limba română, abordarea cea mai cunoscută este aceea din capitolul *Limba medicală*, parte a unui excelent studiu monografic intitulat chiar *Comunicarea*, al lui Christian Baylon și Xavier Mignot (*La Communication*, 1994, tradus în limba română în 2000, text la care trimitem, în continuare, prin sigla Baylon-Mignot 2000).

De fapt, asupra acestei probleme autorii citați revin, nuanțat, din diferite unghiuri, în diferite capitole din secțiunea a X-a (*Limba și comunicare medicală*) a monografiei lor, capitole intitulate, semnificativ, „Comunicarea medic – bolnav”, „Informația medicală” și „Comunicarea scrisă între medici”.

Precizăm, în plus, că, în cele ce urmează, în pofida a numeroase aspecte ale domeniului pe care autorii citați le tratează, deosebit de interesante socio-și psiholingvistic, trebuie să renunțăm la discutarea încercării acestora de a diagnostica, în principiu, funcția criptică prin raportare la glisarea, în

interrelaționarea lingvistică din mediul medical, la diferite niveluri, de la *argou*, ca limbaj profesional, la *jargon*, ca strategie de comunicare, în general urmărind ocultarea: „dorința de a ascunde o informație ne-inițiatilor într-o situație de comunicare propriu-zisă”; „practicianul evită, prin intermediul argoului, să spună direct pacientului un adevăr prea dur, prin intermediul unor termeni pe care acesta nu-i înțelege” (Baylon–Mignot 2000: 351, 352). După autorii citați, există, însă, și o sferă mai largă a înțelesului pentru conceptul «funcție criptică»: însăși *tehnicitatea* unui limbaj oarecare îi conferă acestuia „o funcție criptică virtuală”, iar utilizatorilor „o potențială putere” (*op.cit.*, p. 351). Totodată, precizăm faptul că lingvistul Cristinel Munteanu este principalul critic al punctului de vedere Baylon–Mignot în ceea ce privește aspecte de teoria limbii, în primul rând cu privire la plasarea discuției respective, în special la nivelul analizei *discursului medical*, iar nu al *limbajului medical* propriu-zis (cf. Munteanu 2010: 120; vezi și p. 123). Dar, evident, este vorba doar de o precizare la care obligă redactarea unui text din perspectiva exigențelor, stricte, ale lingvisticii de orientare coșeriană, întrucât celor doi autori nu le este străină realitatea „discursului medical” (vezi, de exemplu, Baylon–Mignot 2000: 374-375), deoarece ne confruntăm cu analiza a două tipuri de discurs medical, în funcție de transmiterea informației.

0.3. Totuși, desigur, deși avem în vedere mai ales un alt aspect și un alt nivel al TMF (dat fiind faptul că *încifrarea* funcționează preponderent la nivelul terminologiei specialiștilor, iar *transparența* este un aspect ce intervine în ceea ce privește redactarea așa-numitelor „texte de contact”, așadar la nivelul discursului exogen), discuția noastră se plasează în sfera generală atât a diferențelor *de limbaj*, cât și a celor *de discurs* în domeniul respectiv.

1. Statutul lexicului specializat în spații discursive tipice - generalități

Din această perspectivă, reluăm o discuție privind comunicarea *endogenă* și *exogenă* și din punctul de vedere al „barierelor lingvistice”.

1.1. Discursul endogen. Cea mai largă perspectivă de abordare a problemei anunțate, cu raportare la tipul de comunicare respectiv, o putem considera pe cea formulată într-o sentință, devenită celebră, aparținându-i lui Ludwig Wittgenstein, din prima lui perioadă, cu privire, în egală măsură, la limitele limbajului, cât și la cele ale facultății umane de cunoaștere: „Die

Grenzen meiner Sprache bedeuten die Grenzen meiner Welt" (*Tractatus logico-philosophicus*, 5.6). Așadar, în termenii unei particularizări *ad-hoc*, ceea ce nu pot eu numi din domeniul medical și farmaceutic, ca persoană, nici nu există în lumea mea și, astfel, diferite tipuri de bariere existente (sociale, de statut, de rol, strategice și chiar emoționale) se manifestă în plan lingvistic. În consecință, s-ar părea că specialiștii din domeniul respectiv și vorbitorii limbii comune trăiesc în două lumi virtuale diferite, dar, așa cum putem ușor admite, între acestea există corespondențe, datorită interferărilor din realitate.

Lumea realiilor specialiștilor este aceea reflectată prin *discursul endogen*, cel care funcționează, perfect motivat, la nivelul cunoașterii științifice, la cel al unei anumite circulații interne a rezultatelor cercetării, al proiectării producerii de bunuri de profil și al asigurării circulației primare a acestora. Discursul respectiv cunoaște, în principiu, trei ipostaze: discurs *intra-disciplinar* (de exemplu, enunțuri ale unui biolog ce exprimă judecăți și relații, respectiv prin care acesta face cunoscute rezultatele investigațiilor sale altor biologi), *inter-disciplinar* (discurs care îi pune în contact pe reprezentanții a diferite domenii științifice cointerestate; în cazul de față biologi, medici, chimiști, farmaciști) și *trans-științific* (un specialist aduce la cunoștința publicului fapte de *interes general* din domeniul științific; cf. Véron 1997: 29-31).

Putem vorbi de comunicarea ce se plasează într-un *câmp discursiv* sau, mai precis, într-un *spațiu pragmatico-discursiv al specialiștilor*, utilizând vocabularul propriu unui mediu profesional.

În ceea ce privește rezerva terminologică din fraza precedentă, cf. caracterizarea conceptului de «*champ discursif*», cu aplicare mai ales la domenii ale ideologicului, în *Preambul*, B. § 1.

Numai în treacăt, trebuie să observăm că, în pofida unor asemănări privind discursul trans-științific și discursul exogen, între acestea există diferențe de principiu: discursul trans-științific abordează teme de interes general, ce nu au în vedere interesul de informare al unui anumit consumator, și atinge numai accidental parametrii unui text «de contact». Oricum, discursul trans-științific poate fi interpretat ca o zonă de tranziție între spațiul comunicării endogene și cel al comunicării exogene.

Excurs. Iată, de exemplu, un caz privind riscurile asumării, involuntare, în mass-media, a unui discurs endogen intra- sau inter-disciplinar: un ziarist a semnalat folosirea greșită, în buletinul de știri al canalului de televiziune X..., a

substantivului *colposcopie*, cu referire la un examen medical la care a fost supus președintele George W. Bush. Or, observă cronicarul tv, *colposcopie* numește controlul medical al vaginului, pe când președintele SUA fusese supus unui examen al colonului (*colonoscopie*; C. R., în „Evenimentul zilei”, 2.06.02, p. 15, sub titlul *Vaginul lui Bush*). Desigur, observarea funcției metalingvistice a limbajului, de obligatorie decodare în textul jurnalistic a termenilor „tehnici” de strictă specialitate (ceea ce presupune însă cunoașterea lor), îl putea scuti pe jurnalist de impostura involuntară (Cf. Dumistrăcel 2006^a: 69).

1.2. Discursul exogen din perspectivă istorică. Faptul că în domeniile, conexe, ale medicinei și farmaciei, activitatea creatoare este implicit o comandă socială, una chiar extrem de profitabilă financiar (în clasamente neoficiale, piața medicamentelor ocupând, alături de cea a alimentelor, a armamentului și a energiei, una din cele mai importante poziții în economia mondială), constituie un motiv pentru care performanța comunicării în spațiul discursiv propriu consumatorului prezintă o necesitate vitală. Această necesitate urmează, din perspectivă antropologică, drumul de la tratamentul prin magie, secretizat ca practici și ca limbaj, la tratamentul în care se recurge la colaborarea pacientului, respectiv în care este atent urmărită funcționarea și explicarea ofertei în ceea ce privește remediile.

Având ca obiectiv principal preocuparea pentru sănătatea publică, începând, în linii generale mai ales din secolul al XIX-lea, față de consumatorii de produse farmaceutice, o masă neomogenă economic, social și cultural, numai parțial instruită, s-a instituit o politică lingvistică a accesibilității TMF și de explicare a acesteia; o anumită preocupare, în sfera cea mai largă a terminologiei farmaceutice, există și în contemporaneitate, dar în forme și din rațiuni diverse.

1.2.1. Ca punct de plecare pentru explicarea terminologiilor științifice, în general, trebuie să avem în vedere manifestări târzii ale curentului iluminist, de cultivare, pe toate planurile, a unei populații, pentru asimilarea de cunoștințe din domenii ale științelor, atitudine democratică continuată în epoca modernă. Acestei orientări generale i se datorează, printre altele, răspândirea științei de carte, iar, în provinciile românești, traducerea de publicații având ca obiectiv popularizarea de cunoștințe practice în cele mai variate domenii (pentru o caracterizare generală, cf. Ursu-Ursu 2004: 11-12 și passim). Dată fiind finalitatea cunoașterii, pătrunderea împrumutului neologic la nivelul limbii literare este adesea însoțită, în textele respective, fie de calchieră neologismului, fie de indicarea unor corespondente

aproximative, compuse pe terenul limbii române, care au devenit, cu timpul, denumiri comerciale, oferite uneori ca explicații pentru cititor. Intențiile lămuritoare ale adaptărilor românești, pentru un anumit public, dar după modelul originalelor din limbile franceză, germană, dar și din alte limbi, sunt declarate chiar prin titlul cărților respective.

Câteva exemple: Ștefan Vasilie Episcopescul, *Practica doctorului de casă. Cunoștința apărări ș'a tămăduiri boalelor bărbătești, femești și copilărești. C-o prescurtare de chirurgie, de materie medicală și de veterinerie, pentru doctor și norod*, București, 1846; Dr. Pagliano, *Arta vindecării, pentru părinți, sau doctorul de casă*, traducere din limba germană de S. Botez, Iași, 1861; B. Raspail, *Manualul sănătății sau medicina și farmacia domestice*, traducere de I. B[rezoianu], București, 1852 (apud Ursu-Ursu 2004: 374, 395, 402; evidențierile grafice ne aparțin). În ceea ce privește ultimul titlu, acesta s-ar putea să se refere, de fapt, la un alt autor, François Vincent Raspail, care a publicat, la Bruxelles, în 1845, un *Manuel annuaire de la santé ou Médecine et pharmacie domestiques*).

Modelele generale sunt, așadar, lucrări de același profil apărute în Franța, în Germania sau în alte țări din Occident; spre informare generală, notăm titluri de volume tipărite în Franța, în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, ba chiar și la începutul celui următor:

Auguste Corlieu de Saint-Vincent, *Nouvelle médecine des familles à la ville et à la campagne...*, Paris, 1866; vezi o nouă ediție, Paris, 1894 (J.-B. Baillière et fils éditeurs); F. Siebert, *Le Conseiller Médical des Familles, traité pratique de médecine domestique*, Paris, 1907 (Librairie J.-B. Baillière & Fils; așadar, pare a fi un program de apariții al editurii respective).

Iată numai câteva exemple, din adaptări în limba română ale unor texte după originale de limbă greacă, ilustrând comunicarea specialistului cu cititorul în ceea ce privește zona generală a TMF: apar mai ales nume de materii prime din compoziția medicamentelor, dar și nume de boli:

[α] „Vărsatul spuzos – scarlatina.... Ia floare de pucioasă [pulbere de sulf, obținută prin volatilizare sau sublimare], magnesie albă [oxid de magneziu, folosit în medicină ca purgativ] și zahar, din câte trele câte două dramuri...” (Episcopescul 1846: 243, 246);

[β] „Boala sângerăturii matchii – menoraghia [varianta de origine grecească pentru menoragie ‘afecțiune a uterului...’] ... se întâmpină... și cu luarea picăturilor de scorțișoară, câte 30 de picături ... într-o lingură cu apă, sau de elisir de vitriol [acid sulfuric] anglican [!...] într-o lingură cu apă sau în ceaiu de mușetel sau de coada șoricelului rece...” (*ibidem*, p. 271, 273).

Termeni populari, sinonime pentru denumirile științifice, sau alternând cu acestea, ca manifestări ale variației diastratice și chiar diatopice, apar și în texte care se adresează exclusiv specialiștilor, dar, aspect important, nu sunt prezente nume propriu-zise de medicamente, ci textele cuprind, frecvent, denumiri de substanțe ce intrau în compoziția acestora, sau nume de semipreparate de casă. Este ceea ce putem constata, de exemplu, și în cazul secțiunii (a VI-a) intitulate *Materia doctorilor*, din volumul al doilea, „cuprinzând preparația (facerea) a 500 rețete”, din repertoriul *Encolpiul doctorilor seau Medicina practică*, traducere a postelnicului D. Cornea, tipărită la Iași în 1849, după un original grecesc avându-l ca autor pe Dionisie Piru Tesalianul. Presentăm textul câtorva rețete [reproducem grafia originalului]:

[α] „§ 468. *Elisir cordial sau de inimă*. Metodul preparației. Ia apă lambicată de melisă (mătăciune) și de scorțișoară, câte 24 dramuri, licor anodin 5 dramuri, dulceață (mangiun) alchermes [?] 5 dramuri [...] sirup de stevie (Rumecs acetosa) 25 dramuri; unește-le la un loc și ia la fie care giurăătate de ceas cu apă. Caracterul, fluid (curgători) și mirositori. [...] Doza (luarea), câte 10 dramuri luate în apă la fie-care ceas” (Cornea 1849 /II/: 4);

[β] „§ 780. *Beătură calmantă (alinătoare)*. Iea apă prefăcută de mintă 8 dramuri, de scorțișoară 16 dramuri, zeamă de alămăe 8 dramuri, laudanum (picături de afion) 20 de picături, sirop de mintă 4 dramuri; punele în 50 dramuri apă și le întrebuește. Puterea. Alinătoare și opritoare vărsăturii (aptemetică). Întrebuițare. La vărsătură (vomit), la răgăitură, la colică spasmodică (cărceitoare) și la colica de care pătimesc zugravii. Doza. Să se iae câte puțin și adese” (Cornea 1849 /II/: 127).

În legătură cu prezența termenilor «populari», cum sunt substantivele *vărsătură* (glosat prin neologism), *răgăitură* (rămas neglosat), sau adjectivele *alinătoare* (folosit ca glosă pentru neologismul *calmantă*), respectiv *cărceitoare* (folosit ca glosă pentru *spasmodică*), ca și în legătură cu denumirile unor boli ori resurse (substanțe solide sau lichide), trebuie să observăm că ei reprezintă registrul normal al spațiului discursiv al textului, căci autorii recurg la termeni de aceeași factură și în ceea ce privește verbele sau adjectivele; vezi mai sus (a se) *întâmpina* ‘a se trata’; (apă) *prefăcută* (cu mintă) ‘preparată’. Nu putem stăruia asupra multiplelor probleme de lingvistica textului pe care cele două rețete le pun în evidență, dar trebuie să ne oprim asupra unui caz privind statutul neologismului; adjectivul *cordial*, explicat imediat prin „de inimă”, este translat din grecește (limba originalului) și din italiană, căci

numele medicamentelor este dat în trei limbi, după formula: ἀλεξιητήριο κορδιάλε; Elisire cordiale; Elisir cordial sau de inimă.

Menționăm că sensul ‘referitor la inimă, ca organ al corpului omenesc’ al adjectivului în discuție nu apare în dicționarele limbii române; explicația ‘întremător’, cu trimitere la domeniul medicinei și cu precizarea „ieșit din uz”, dată ca prim sens pentru adjectivul *cordial*, -ă în MDA 2010: s.v., rezumă o tratare (dezvoltată) după DA 1940: s.v.; cităm, de aici, doar valoarea substantivată a adjectivului, având sensul „poțiune cordială”, cu trimitere la Pisculescu 1829: 230 („Cordialuri cu miroase de cuișoare”). Căci sensul de bază al adjectivului în DA este dat prin parafrizarea explicației din volumul *Doctorul de casă, sau Dicționarul sănătății*, al lui Vasile Bianu (prima ediție a cărții, din 1910), un text preluat aproape identic, în ediția a doua a acesteia, într-un articol ce merită să fie citat (chiar fragmentar) pentru exemplificarea discursului medical din lucrările pentru publicul larg:

„**Cordială** (băutură) se zice de o poțiune, sau băutură, că este *cordială*, atunci când ea are însușirea de a ridica repede căldura generală a corpului, de a mări puterea inimii și a stomacului. Între băuturile cordiale se numără toate vinurile bune și vechi (Cotnari, Drăgășani, Malaga, Madera, Marsala, etc.), alcoolice (rom, rachiu, coniac, kirsch, diferite licoruri) eterul, apele și licorurile de mentă, melisă, scorțișoară, într-un cuvânt toate lichidele stimulente [...]. Sunt bune să se dea ca leac în toate cazurile de slăbiciune și sfârșeală, cum se întâmplă în urma unei emoțiuni morale foarte vii, după un sdruncin mare fizic, la înecați, la asfixiați, la răniți (mai ales cei prin armă de foc), la arși, când sunt amenințați de leșin (sincopă)” (Bianu–Glăvan 1929: s.v.).

Iată și titlul unui manual de educație medicală de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, tipărit în Saxonia, cu formulări tipice în ceea ce privește fenomenul de studiu:

Immanuel Stange, *Der Hausarzt oder Anzeige der bewährtesten Hausmittel, und Anweisung sie zur Verhütung oder Heilung der Krankheiten gehörig zu gebrauchen. Ein Handbuch für Landgeistliche, Hausväter und andere Personen, die an Orten leben, wo kein Arzt ist* (Leipzig, Liebeskind, 1797),

adică:

„Doctorul de casă sau sfaturi asupra celor mai recunoscute leacuri și îndrumări cu privire la preîntâmpinarea și vindecarea cuvenită a bolilor. Un îndreptar pentru preoți de țară, capi de familie și pentru alte persoane care trăiesc în locuri unde nu se află doctor”.

1.2.2. Pentru analiza pragmalingvistică a comunicării în *domeniul medico-farmaceutic* într-o etapă mai veche, trebuie luată în considerare, consecvent, problematica plurivalentă a relațiilor, obligatorii în practică, între *specialist* (practicând un discurs *endogen*) și *pacient* (față de care este uzual discursul *exogen*, ca una dintre ipostazele complianței farmaceutice). Principala problemă de studiu privind eficiența comunicării privitoare la TMF o reprezintă *denominația* produselor farmaceutice, obiect, dintotdeauna, al unor cutume și uzanțe de „breaslă” (prezența unei terminologii puternic specializate, fatal „încifrată”). Pentru eficiența relațiilor între cei doi factori ai comunicării, a funcționat, însă, permanent, preocuparea pentru decodare, într-un limbaj „popular”; la acest de al doilea nivel există termeni corespunzători, mai mult sau mai puțin proprii, pentru a numi cele mai multe boli și remedii; apropierea s-a realizat anterior, treptat, prin pătrunderea termenilor științifici în limbajul popular. Persistă însă două spații discursive: cel al *experienței comune* și cel al *științei*.

Pe baza unor surse credibile, cum sunt dicționarele de tipul celor intitulate „Doctorul de casă” (cf., de exemplu, Bianu–Glăvan 1929), ne putem propune o comparație între elementele de performanță comunicativă din etapa anterioară globalizării și cea actuală, pentru a schița direcții și soluții de atenuare treptată a barierelor lingvistice existente astăzi.

1.2.3. Faza genuină a înțelegerii denumirii: calcul lingvistic și creația pe teren românesc

Pentru a ilustra aceste procese lingvistice, ne limităm la prezentarea unor exemple de echivalențe terminologice din traduceri aparținând celei de-a doua jumătăți a secolului al XVIII-lea și primei jumătăți a secolului al XIX-lea, după monografia în care N.A. Ursu studiază formarea terminologiei științifice românești, cu raportare la terminologia din dicționarul Bianu–Glăvan; prezentăm termenii pentru noțiunile PURGATIV [I] și ANTIDOT [II]:

[I]

[A] Ursu 1962: 264

- *curățenie; dohtorii curățitoare; leacuri deșertătoare (purgative)*
- *purgative (curățenii); purgativ*

Cf. lat. *purgativus*, germ. *Purgativ*, fr. *purgatif*.

[B] Bianu–Glăvan 1929: 228, 616

- *curățenie* – caută la *purgativ*
- *purgativ*, de la lat. *purgare* ‘a curăți’, *curățenie*.

[II]

[A] Ursu 1962: 148

- *antidoton, antidota, mineral antifarmic*
- *anti-farmace (împotriva otrăvirei)*
- *antifarmac, contra-otravă*

Cf. ngr. αντιδοτον, αντιφάρμακον; lat. *antidotum*, fr. *antidote*.

[B] Bianu-Glăvan 1929: 61

- *antidot* (< gr. *anti* 'contra' și *dotos* 'dat')

„o substanță este antidotul altei substanțe când nimicește efectele acesteia...”.

2. Pragmatica studierii terminologiei medico-farmaceutice din perspectiva comunicării specializate și încifrarea denumirii

2.1. Abordarea temei se înscrie într-o proiecție de studiu ce consideră TMF drept un domeniu lexical al limbii române literare ca *instrument de comunicare specializată*. Acest scop, ce poate fi atins pornind de la investigarea discursurilor selectate din corpusuri de texte de specialitate, din perspectiva elementelor de lingvistică a textului, are ca obiectiv referirea la cele două niveluri, din punctul de vedere al pragmalingvisticii, la care ne-am referit anterior, și pe care le marcăm, în continuare, pentru a facilita trimerile: [I] discursul *endogen*, intradisciplinar (I¹) și interdisciplinar (I²), de exemplu, cel dintre farmaciști și medici (= I¹), respectiv dintre aceștia și chimiști sau biologi (= I²), și [II] discursul *exogen*, cel al relațiilor dintre farmaciști/medici și pacienți (II²).

Fără de rezerve care se manifestă, cu oarecare insistență, în legătură cu acest tip de analiză, ținem să reamintim o definiție de factură generală a pragmaticii, considerată a fi studiul capacității vorbitorilor de a comunica mai mult decât ceea ce este explicit! De altfel, este interesantă însăși evoluția, în limba română, a împrumutului aflat în relație cu numele domeniului respectiv; ngr. *πραγματεία* înseamnă „produs comercial, marfă” și, cu sensul de „lucrare, operă”, păstrând așadar sensul etimonului, a fost înregistrat la Dimitrie Cantemir (DLR 1980, VIII, partea a 4-a, *pogrijenje – presimțire*, s.v. *pragmatie*). Dar, din același etimon (probabil în contexte din care substantivul a absorbit semnificații ale unor determinante depreciative dispărute cu timpul), se explică și *pramatie*, termen care, alături de semnificația neutră „fel, soi de om”, are, prin extensie, valoarea peiorativă de „persoană fără caracter, cu purtări și apucături rele, imorală etc., canalie, lichea” (DLR 1980, s.v.; la un scriitor cu înalte studii

teologice, probabil cunoscător de greacă, Mihai Lungianu, s-a notat o variantă cu fonetismul din neogreacă: „Pragmatia noastră [...] își urmează calea apucăturilor din vechime, dând câștig celor care se scoală mai de dimineață”). De altfel, familia neologismului a fost alimentată, periodic, prin elemente cu semnificații variate. De la începutul secolului al XIX-lea datează adj. *pragmatic* „care privește sau urmărește acțiunea, succesul, aspectul practic, utilitatea” (cu alunecare spre peiorativ, „care judecă, acționează în funcție de considerente de conjunctură), împrumut cu etimologie multiplă (origine neogreacă, franceză, germană); cât despre *pragmatism* (subst.) și *pragmatist* (adj. și subst.), acestea sunt noutăți de origine franceză; pe de altă parte, este interesant de notat că în DLR 1980 încă nu era înregistrat subst. *pragmatică* „disciplină al cărei obiect îl constituie limba, privită nu ca sistem de semne, ci ca acțiune și interacțiune comunicativă; ... lingvistică a uzului” (Bidu-Vrănceanu et alii 2001: s.v.), acesta împrumutat din engleză, respectiv din germană.

Lăsând la o parte, pentru moment, diferitele categorii de medicamente, avantajate sau dezavantajate în grade diferite din perspectiva înțelegerii semnificației denumirii, din punctul de vedere al evoluției sistemului general de comunicare specialist – public, trebuie să consemnăm un fenomen de cel mai mare interes pentru contemporaneitate: în condițiile legiferărilor impuse de globalizarea economică, există reguli de opacizare a denumirilor noilor produse farmaceutice, cu referire la indicii care, într-un fel sau altul, recomandau un anumit medicament (scopul utilizării, modalitatea administrării etc.).

2.2. Putem constata că, în domeniul medico-farmaceutic, prin legislație și prin demersul practic, se manifestă un important decalaj între profilul terminologiei de specialitate și uzul comun, decalaj al cărui studiu poate contribui la optimizarea comunicării; este o viziune care impune ca obiectiv de cercetare comparația *limbaj pentru știință / limbaj pentru cunoaștere*, adică abordarea studierii limbajelor specializate în raport cu utilizarea acestora în vorbirea comună, așa cum este reflectată în interrelaționarea specialist – vorbitor al limbii comune, reprezentând:

a) texte/discursuri de specialitate, la nivelul discursului *endogen* (de tip I¹ și I²) și

b) texte/discursuri prin care se transmit informații din partea specialiștilor către vorbitorii limbii comune direct interesați (virtuali pacienți), ca discurs *exogen*.

Față de celelalte două domenii terminologice la care ne-am referit anterior (cf. § 0.1), domeniul juridico-administrativ și al cultului religios, de

asemenea de mare impact sociocultural, domeniul medico-farmaceutic este cel în care funcționează constant, din imperativul eficienței în comunicarea publică, cele două paliere ale comunicării reprezentate prin discursul *endogen* și cel *exogen*.

2.3. Specificul actual al denominației medicamentului; cadrul general de reglementare a încifrării

Pentru studiul barierelor lingvistice care au apărut, în ultimele decenii, prin mondializarea industriei și a pieței farmaceutice, ca rezultat al legiferărilor internaționale, adoptate și în România și producând efecte lingvistice importante, se impune investigată problematica a trei categorii de nume:

- [a] problematica denominației din perspectiva „inventării” medicamentului (= M);
- [b] problematica denominației în faza prescrierii M în relația medic – pacient;
- [c] problematica denumirilor utilizate la nivelul desfacerii M în farmacie.

Pentru determinarea nivelului de performanță comunicativă, a categoriei [a] de texte, reprezentând „inventarea” și „lansarea” M, analiza lingvistică presupune să fie luate în considerare efectele reglementărilor terminologice, referitoare la criteriile:

- M *inovatoare* [α]
- M *generice* [β], pentru care o problemă de studiu de interes deosebit este aceea a așa-numitelor „denumiri-umbrelă”.

Studiul performanței denumirii după criteriile interne ale domeniului impune considerarea textului legilor privind „testele de vizibilitate” iar, pe de altă parte, a textelor oficiale de tipul *Ghid privind denumirea medicamentelor de uz uman* (2008) etc. Constrângerile încifrării pentru denumirea „inventată” pot fi urmărite pe baza interpretării interdicțiilor cuprinse în schemele din figurile din ANEXE, referitoare la „Arborele de decizie”, după instrucțiuni ale Organizației Mondiale a Sănătății (WHO), pe care le publicăm ca anexe.

Se poate constata că denumirea este respinsă, pe de o parte, dacă există posibilitatea identificării, cu privire la medicamente similare, a unei asemănări în ceea ce privește forma scrisă și/sau verbală, ținând cont de contextul medical și/sau condițiile de utilizare și/sau calea de administrare, iar, pe de altă parte, dacă, în ceea ce privește remediile din aceeași clasă terapeutică sau dintr-o clasă terapeutică diferită, denumirea inventată *dă indicații asupra unei probleme de*

sănătate publică, respectiv, iarăși, dacă există *posibilitatea identificării unei asemănări ținând cont de contextul medical și/sau condițiile de utilizare sau calea de administrare!* (atragem atenția asupra formulărilor evidențiate grafic prin italice).

Pentru faza [b], cercetarea terminologiei respective are în vedere existența și funcționarea practică a reglementărilor impuse medicului de familie, privitoare la conceptul „Brand vs. DCI” [= Denumire Comună Internațională], cuprinse în documente care vizează:

- prescrierea rețetelor după normele DCI;
- prescrierea medicamentelor conform „Contractului Cadru 2011”;
- „regulile de bună practică farmaceutică” etc.

Dat fiind faptul că studierea legislației referitoare la denumirile medicamentului conduce spre constatarea că aceasta, fără să i se poată imputa direct exacerbarea unei funcții „criptice” a limbajului, impune folosirea unei terminologii străine și chiar rebarbative consumatorului din România; problematica investigării, din perspectiva cunoașterii spațiilor discursive, își poate propune ca obiective:

- modul concret cum funcționează în plan social legislația actuală referitoare la denominația „internațională” a medicamentului;
- procedeele decodării termenilor din discursul endogen în funcționarea relației „denumire comercială” vs. „DCI”.

2.4. Pe baza analizei unui nomenclator de specialitate relativ actual (Gheorghe Dănilă, *Vademecum medicamentorum*, 1999), ce cuprinde în jur de 4500 de intrări (cuvinte și sigle-simboluri), am constatat că cititorii cu o formație științifică medie și de oarecare cultură pot recunoaște, după diferiți indici, semnificația a aproximativ 1% dintre termenii de specialitate (cf. *supra*). În contemporaneitate, procentul este chiar inferior, căci TMF românească se află într-un proces radical de schimbare, într-o manieră caracteristică mondializării domeniului în zona producției și a pieței medicamentului, accentuându-se existența și funcționarea a două paliere terminologice distincte în ceea ce privește comunicarea dintre emițător și receptor; referința este la *discursul endogen*, devenit unul internaționalizat, și la cel *exogen*, practicat de specialiști în comunicarea, obligatorie, cu beneficiarii obișnuiți ai tratamentului medicamentos. Prezintă interes, pe de altă parte, studierea efectelor utilizării unei așa-numite *lingua franca* a farmaciei (având la bază denumirile științifice ale principiilor active ale medicamentelor), care instituie, pentru comunicarea uzuală, bariere lingvistice insurmontabile.

Interesul nostru, într-o fază de proiectare a unei investigații de ansamblu, se îndreaptă spre diversiunea pe care o reprezintă, pentru medicamentele propriu-zise [M], adevărata concurență, în ceea ce privește contactul cu utilizatorii tratamentelor alternative [TA], reprezentate de așa-numitele produse naturiste, „suplimentele nutritive” sau „suplimentele alimentare”, prezente în farmacii, un mediu comercial în care se produce un transfer de imagine în favoarea produselor din clasa TA.

În zona la care ne referim, transparența nu este prohibită, nici referitor la mesajul verbal, nici la mesajul iconic, cu acțiune directă în ceea ce privește, în primul rând, textele de contact reprezentate de ambalaje, prospecte și de publicitate (în cazul de față nefiind vorba de rețete, un tip de texte de contact din spațiul discursiv strict interdisciplinar, dat fiind faptul că în rețete sunt înscrise numele substanțelor principii active, iar nu denumiri comerciale).

2.5. De la „Anti-age” la „Hapciu!” ; scurtă aplicație pe «texte de contact»

Deși descifrarea, la diferite niveluri ale competenței idiomatice, este (mai precis: *a fost*) avută în vedere și favorizată și prin denumiri ale produselor farmaceutice propriu-zise (de tipul *Antinevralgic*, *No-spa*, *Rytmonorm*, *Triferment* etc.; cf. Dumistrăcel 2000 și Dumistrăcel et alii 2011, iar o oarecare transparență poate fi identificată și la alte medicamente de sinteză (de tipul *Fluimucil*, *Hemorzon*, *Torvacard*, *Ascord*, *Cordarone*; menționăm faptul că toate denumirile citate în continuare pot fi găsite pe internet), această trăsătură, manifestată uneori chiar prin agresivitate verbală și iconică, este o dimensiune esențială a denumirilor pentru remediile fitoterapeutice, naturiste, și pentru așa-numitele „suplimente”.

Pentru produsele de diferite categorii, se conturează trei situații/etaje ale explicitului, în funcție de receptor (de nivelul cultural al acestuia), în discuție fiind, așadar, elemente ce țin de variația diastratică a limbajului:

- α : primul strat, hiperspecializat, care vizează un destinatar familiarizat (sau numai presupus familiarizat) cu terminologia medico-farmaceutică; câteva astfel de denumiri:

- a) *Helminon* (antihelmintic; vezi elementul de compunere *helmi-*, cu sensul „referitor la helminți”, denumire științifică generică pentru viermii paraziți intestinali);
- b) *Colonhelp* (detoxifiant; compusul este rezultatul sudării a două cuvinte, din două sfere lexicale diferite: *colon-*, care face parte din terminologia de

specialitate, cu sensul cunoscut, și un cuvânt englezesc, din limbajul curent, -*help* „ajutor”);

- c) *Torvacard*, *Calmocard* (ambele cu formantul -*card* „referitor la] inimă”);
c') *Ascord*, *Cordarone* (ambele cu formantul *cord* „inimă”).

În această categorie, însă din domeniul cosmeticelor, situându-se în zona apelului la competența expresivă bazată pe cunoașterea englezei, pot fi plasate denumiri de studiată virtuozitate lingvistică: *Anti-age* (cf. *Anti-age*, *cosmetice anti-age*, *tratamente anti-age*, dar și *Anti-îmbătrânire*; /icosmetice.ro/ sau *Anti-Hair Loss* (cf. *Intragen Anti Hair Loss Shampoo* /[jurnalul de estetica.ro/](http://jurnalul.de.estetica.ro/); *Wella Professionals Anti Hair Loss Serum* /beautybay.com/).

- **β**: al doilea strat, intermediar (median), presupune un destinatar mediu ca orizont socio-cultural, care poate decodifica anumite elemente de compunere aflate la baza denumirii comerciale a produsului, acestuia fiindu-i accesibile numele științifice ale anumitor afecțiuni (implicarea *competenței idiomatice*):

- a) artroză: *Artrostop*;
- b) boli cardiovasculare: *CardioBor*, *Hyper-cardio*;
- c) scleroză: *Passisclerotin*;
- d) diabet: *Fitodiab*, *Hyper-Diab*, *Normodiab*;
- e) boli ale aparatului urinar: *Hyper-uro-renal*, *Urinal*, *Urinal Akut*, *Urinal hot drink*, *Urisan*, *Uro-Magic*;
- f) afecțiuni dermatologice: *Viaderm complete*, *Viaderm skin beauty*, în special acnee: *Acneogel*, *Acneon*.
- g) afecțiuni ale ficatului: *Hepastim*, *Hepatobil* (ambele denumiri fiind compuse care conțin elementul *hepa(to)*- „referitor la ficat”; în al doilea caz, avem și formantul *bil*, care trimite la *bilă*);

- **γ**: nivelul elementar, cu trimitere la un utilizator fără studii (mai mult sau mai puțin aprofundate, care poate reține nume/neologisme/străinisme „după ureche”); acest nivel este caracterizat de un grad maxim de accesibilitate (se pot observa interferențe cu denumiri din [**β**], în ceea ce privește competența expresivă):

- a) cuvinte compuse, cu formanți transparenti: *Antistres*, *Artrostop*, *Chelstop* (pentru combaterea cheliei!), *Calmoplant*, *Larvalbina*, *Memoplus*, *Supliform*, *Tutunstop* (în anii '30 din secolul al XX-lea se difuzau reclame pentru un produs: „*Lasfuma Vorel*”);

b) sintagme diverse explicate (*Articulații sănătoase, Cartilaj de rechin, Curățarea ficatului, Mlădițe de rozmarin, Muguri de pin, Protector hepatic, Silueta perfectă, Tinctură de nalbă*);

c) cuvinte (sau îmbinări) expresive, în care funcția fatică se realizează prin apelul la dimensiunea ludică: *Hapciu!*, respectiv prin plasarea în spațiul discursiv intim: „*Somn ușor*”.

Dacă majoritatea elementelor de compunere sugerează afecțiunea pentru care se recomandă respectivul remediu, ceilalți formanți, care se pretează la multiple combinații cu cei din prima categorie, sunt de multe ori cuvinte scurte (în limba română sau în engleză, eventual franceză) sau elemente de compunere (uneori create *ad-hoc*), toate trimițând la obiectivul vizat, care poate fi:

a) încetarea/combaterrea/tratarea stării patologice: *anti-* (***Antistres***), *-stop* (***Artrostop, Chelstop, Tutunstop***), *-non* (***Helminon*** [?]);

b) susținerea/ameliorarea stării de bine, optimizarea și stimularea funcțiilor organismului: *-stim* (***Hepastim***), *plus* (***Memoplus***), *normo-* (***Normodiab***), *help* (***Silhouette Help***);

c) restabilirea echilibrului funcțional: *re-* (***Redigest***), *regl-* (***Reglacid***).

Uneori, în denumirea comercială a suplimentului alimentar poate fi recunoscut numele firmei producătoare sau un fragment din acesta: *Hyper(icum)* (***Hyper-cardio, Hyper-Diab, Hyper-uro-renal***), *(Planta)Vorel* (***Tonic Vorel***).

2.6. Virtuozitate privind funcția metalingvistică a limbajului; funcția conativă

2.6.1. În textul de contact de pe ambalaj pot fi prezente până la trei niveluri de echivalare, tinzând spre transparență, a denumirii unui și aceluiși produs, ca în cazul „*Calmocard* [1]; *Calmant cardiac* [2]; *Contribuie la buna funcționare a inimii* [3]”:

[1] Codarea uzuală, semitransparentă; termenul *calmocard* este înțeles de un receptor avizat (prin formantul *card-*, element de compunere care trimite la afecțiunile cardiovasculare);

[2] Explicitarea parțială, constând în completarea elementelor de compunere (trunchiate) din denumirea comercială: *calmant cardiac*;

[3] Decriptarea completă, printr-o descriere într-un oarecare registru al vorbirii curente („contribuie la buna funcționare a inimii”).

2.6.2. Dacă, în general, în ceea ce privește denumirile remediilor fitoterapeutice seducția cumpărătorilor-pacienți se bazează pe funcția *fatică* a limbajului, de optimizare a contactului, se poate constata că, frecvent, se apelează și la funcția *conativă*, ambiționându-se, din unghiul autorității terapeutice, pătrunderea în spațiul discursiv personal al utilizatorului, prin folosirea registrului adecvat: „Amânați moartea!” (*Tutunstop*); „Să învingem bătrânețea!” (*Passisclerotin*).

2.6.3. Impactul iconicului. Mai mult decât în oricare alt domeniu al discursului public, în zona publicității pentru produsele farmaceutice de tip naturist și a mesajelor de pe ambalajele acestora, este suverană constatarea, din sfera semioticii empirice, după care „Mutu’ știe toate limbile”. Pentru spațiul discursiv în discuție, dintre cele trei «sisteme de semnalizare» reprezentate de *cuvânt*, care ține de nivelul «logic» (cognitivul), de *image*, care se adresează «senzorialului» (vizualul), în legătură (după I.P. Pavlov) cu nivelul «artisticului» (expresivitatea figurilor, culoarea), acestea din urmă au cel mai mare impact asupra consumatorului de astfel de remedii pentru diferite tratamente mai la... îndemână; ne referim la un consumator care nu apelează numaidecât la medic, ci se „orientează” în farmacie, influențat de mesajul subliminal transmis de textele de contact amintite, pentru produse creditate și prin transferul de image pe care îl reprezintă însăși farmacia, ca spațiu ce transmite siguranță (se adaugă, desigur, în unele cazuri, și manipularea prin cuvânt; avem în vedere și un oarecare snobism, întreținut prin denumirile în limbi străine, de tipul *Anti-age*).

3. Concluzii

3.1. Acțiunile și activitățile de politică lingvistică, pornind de la considerarea problemei barierelor lingvistice și ținând seama de existența și identificarea palierelor terminologice, la nivelul „sistemelor de idei”, conduc spre constatarea unei deosebit de pronunțate dinamici a terminologiilor din domeniile de puternic impact socio-cultural; situațiile și exemplele analizate ilustrează poziționarea, pragmatică, între încifrare (paralel cu realitatea așa-numitei funcții „criptice”) și transparență, aceasta din urmă adesea de efect spectacular (cu *feed-back* pur comercial).

Depășirea barierelor lingvistice prin însușirea sistematică, de către pacienți, a „codurilor” specialiștilor, adică a termenilor științifici, pentru afecțiuni și tratamente (Marin-Omer 2003), este o soluție iluzorie, de-a dreptul fantezistă.

3.2. Din perspectivă demografică și antropologică, putem constata, de fapt, efecte lingvistice ale polarizării populației, ca nivel socio-cultural, dar mai ales economic: păturile defavorizate revin, într-un cadru oarecum instituționalizat, la o practică obișnuită, curentă, aceea a epocii tratamentelor primordiale, naturiste. Este, aceasta, o manifestare ce ne amintește, în fond, faza primordială a îngrijirii sănătății, pe bază de plante medicinale. În memoria limbii (române) descoperim exprimarea prețuirii prin enunțul frazeologic *a umbla* (după ceva sau după cineva) *ca după iarba de leac*, însemnând „a căuta peste tot, cu interes deosebit”, imagine căreia îi putem adăuga o meditație a lui Cantemir savantul, citat de Iuliu Zanne, în *ale sale Proverbe ale românilor* (V, p. 272): „Doftorul bun știința în cap, iar ierburile în câmp le are”. Pe de altă parte, aceste începuturi ne sunt evocate de însuși numele domeniului vieții sociale la care ne referim și al științei ce se ocupă de îngrijirea sănătății: *medicina*. Termenul latinesc de la care pornesc denumirile acestora din limbile moderne, *medica*, era inițial direct asociat cu plantele: sintagma *medica herba* înseamnă „iarbă [venită] din *Medi*”: este vorba de o regiune din zona Persiei, de unde a fost adusă în Grecia și lucerna (*Medicago sativa*), pe timpul lui Alexandru cel Mare, zonă din care s-a răspândit în Europa. Nu mai puțin semnificativ este, de altfel, un alt termen din memoria culturii universale: lat. *panacea* (împrumut din grecește) a denumit o plantă imaginară, servind ca remediu universal; ca personificare, după informații de profil enciclopedic, este nume al fiicei lui Esculap, o zeiță atotvindecătoare, ce folosea plantele.

SURSE:

A. Texte de specialitate

Cornea 1849 /II/ = *Encolpiul doctorilor seau Medicina practică* (traducere de postelnicul D. Cornea/, *cuprinzând preparația (facerea) a 500 rețete*, tomul II, Iași, Tipografia: Institutul Albinei;

Episcopescul 1846 = Ștefan Vasilie Episcopescul, *Practica doctorului de casă. Cunoștința apărări ș'a tămăduiri boalelor bărbătești, femești și copilărești. C-o prescurtare de chirurgie, de materie medicală și de veterinerie, pentru doctor și norod. În tipografia Colegiului Sf. Sava, București [vezi și Piscupescul];*

Piscopescu 1829 = Dohtorul Ștefan Vasilie Piscupescu, *Oglinda sănătății și a frumuseții omenești. Mijloace și leacuri de ocrotirea și de îndreptarea stricăciunilor*. Alcătuită și întocmită spre folosul neamului românesc, Tipografia de la Cișmea, București.

B. Reglementări, legislație

Ghid privind exprimarea concentrației în denumirea comercială a medicamentelor de uz uman (2010);

Hotărârea Consiliului Științific al Asociației Naționale a Medicamentului și Dispozitive Medicale, nr. 2/29.02.2008: *Ghidul privind denumirea medicamentelor de uz uman*;

Id., Anexa 1: abordarea problemelor referitoare la *denumirile comune internaționale* (DCI) în cadrul *denumirilor inventate* propuse (DI);

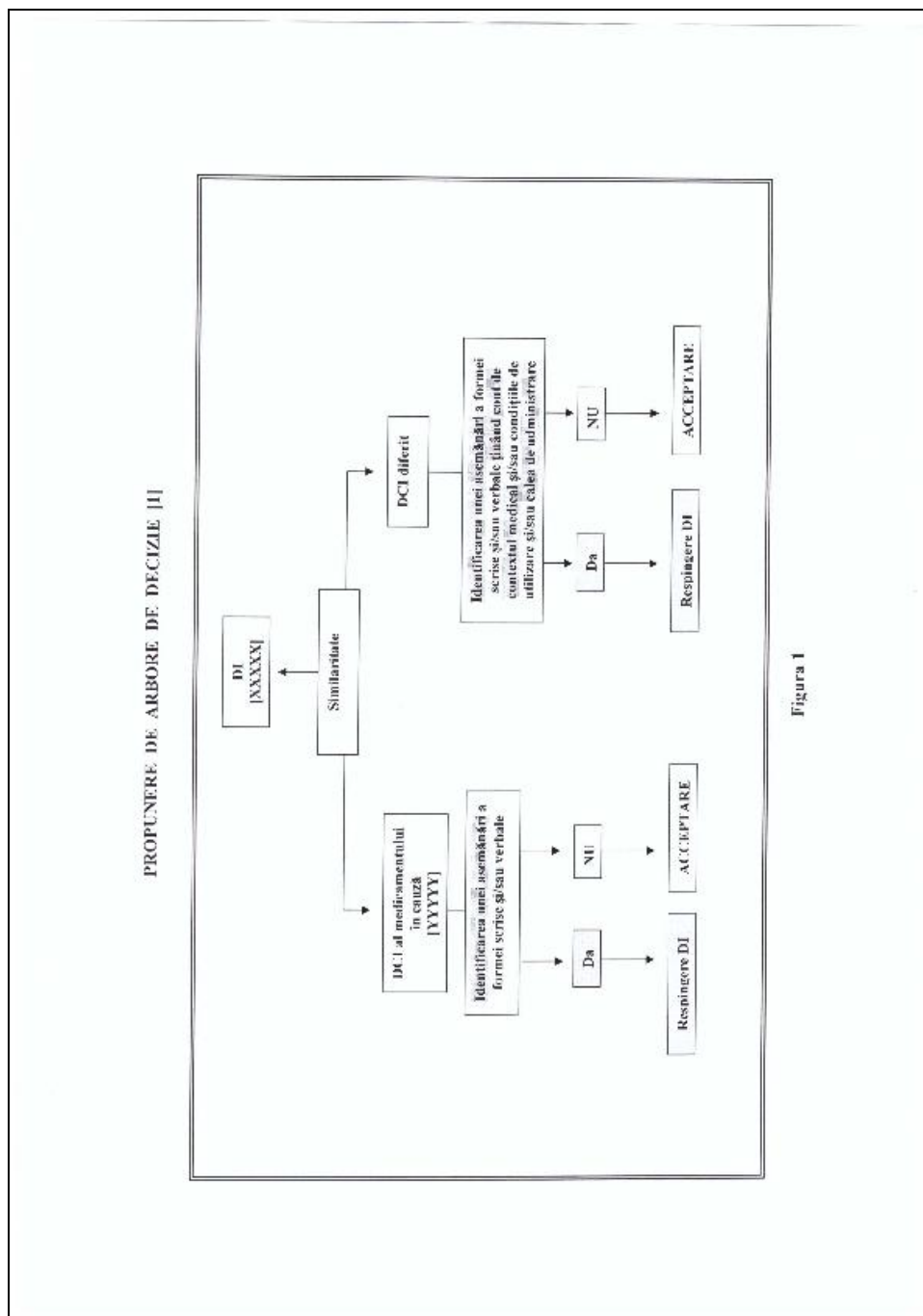
Ordin nr. 75/2010 pentru aprobarea Regulilor de bună practică farmaceutică;

Ordinul Ministerului Sănătății din 1 aprilie 2009 privind prescrierea rețetelor pe DCI;

Reglementări privind modalitatea de gestionare a propunerilor de denumiri comerciale tip „umbrelă” și alte denumiri comerciale pentru medicamentele de uz uman în raport cu denumiri ale suplimentelor alimentare, ale produselor cosmetice și ale dispozitivelor medicale (2012)

Regulamentul de prescriere medicamente din Contractul Cadru 2011, anexa 30.

ARBORE DE DECIZIE 1

ARBORE DE DECIZIE 2

PROPOUNERE DE ARBORE DE DECIZIE [2]

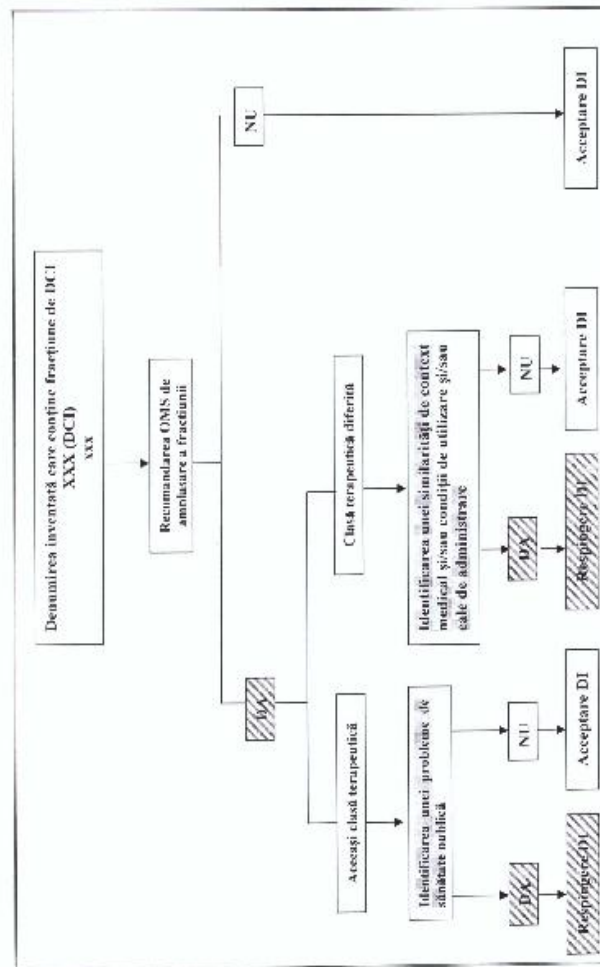

Figura 2

**ENCRYPTION AND TRANSPARENCY
IN THE MEDICO-PHARMACEUTICAL TERMINOLOGY
AND THE ISSUE OF LANGUAGE BARRIERS**

Abstract: The study addresses MPT (the medico-pharmaceutical terminology), a lexical domain of the Romanian literary language, as a *specialized communication tool* whose investigation starts from selected speeches present in specialized texts, from the viewpoint of the linguistic elements of the text, and aims at referring to the two levels by means of pragmalinguistics: the *endogenous*, intradisciplinary and interdisciplinary discourse, and the *exogenous* discourse, which relies on the relationship between pharmacists/doctors and patients. By redefining the issue of "language barriers" and by taking into account the existence and identification of terminological levels, one may notice that there is a particularly pronounced dynamic of the medico-pharmaceutical terminology; the analysed situations and examples illustrate the pragmatic positioning between *encryption* (parallel to the reality of the so-called "cryptic" function) and *transparency*, the latter often having a spectacular effect (with a purely commercial *feedback*). It can be noticed that, nowadays, in the medico-pharmaceutical field, by means of the legislation and of a practical approach, there is a significant gap between specialised terminology and the common use of terms, a gap whose study may contribute to an optimized communication.

Keywords: *exogenous discourse, endogenous discourse, medico-pharmaceutical terminology, pragmalinguistics, specialised terminology, communication.*

[Prima versiune a lucrării cu titlul *Paliere terminologice din perspectiva barierelor lingvistice: încifrare și transparență în terminologia medico-farmaceutică* a fost elaborată, în coautorat, cu cercet. princ. I dr. Doina Hreapcă și cu cercet. princ. I dr. Luminița Botoșineanu, și publicată în revista „Communication interculturelle et littérature”, nr. 1 (18) 2012, p. 21-43, (Actele conferinței internaționale *Paradigma discursului ideologic*, ediția a IV-a cu tema *Dinamica terminologiilor și remodelarea sistemelor de idei*, Galați, 31 mai – 1 iunie 2012].